

Transkribering av podcasten Prata rasism

Avsnitt 5 med historiedidaktikern Maria Johansson om interkulturell historieundervisning

Läsanvisningar

(01,01)	exempel på position i ljudfil vid ett eller flera ohörbara ord
PAUS	längre paus
...	ej avslutad mening

Inledning

Forum för levande historia presenterar "Prata rasism".

" I have a dream. The sons of former slaves and the sons of former slave owners..."

Vad är rasism och varför finns det? Och vad kan göras åt det?

" ... will they be able to sit down together at the table of brotherhood. I have a dream ..."

Stora frågor som kan ge lite olika svar beroende på varifrån man tittar.

"... I have a dream today."

-

Speaker: I den här podserien träffar jag forskare med olika bakgrund för att fråga dem om vad de ser, från just sitt perspektiv.

Okänd röst: Det är lite naivt att tro att vi liksom ska kunna hitta enkla sätt att bli av med det här. Vi har det ibland oss.

Okänd röst: Då blir det som att vi alla är rasister.

Okänd röst: Ja, men som jag då använder begreppet rasism så är det någonting strukturellt.

Okänd röst: Kategorisera människor och klassificera människor i högre och lägre raser. Jag kan inte låta bli att fundera på varför. Varför tänker man så?

Okänd röst: Historien skriver sig inte självt. Av allt det som finns i det förflutna så är det bara några saker som blir historia.

- Okänd röst: Men om alla har den här automatiska stereotypen av fördomar. Hur stor handlingsfrihet har jag?
- Okänd röst: Då säger jag "Lycka till", i alla fall vad gäller fördomsfullhet.
-
- Speaker: Nu ska vi träffa läraren och forskaren Maria Johansson.
- Maria Johansson: ... och jobbar som historielärare här på skolan. Och jag är också forskare i historiedidaktik.
- Speaker: Hon jobbar på Globala gymnasiet i Stockholm.
- Maria Johansson: Kommunal skola här i Stockholm stad och gymnasieskola.
- Speaker: Det här avsnittet är lite annorlunda till sin form. Maria Johansson har inte specifikt forskat om rasism, utan om interkulturell historieundervisning.
- Maria Johansson: Hur kan historieundervisningen bidra till att utveckla elevernas interkulturella kompetens, det är väl den enkla frågan, som inte så enkel. Men i alla fall.
- Speaker: När Maria Johansson började som historielärare så undervisade hon på ett mer traditionellt sätt. Hon var intresserad av globala frågor men följde läroplanen och läromedlen, och ställde inte sig själv frågan varför hon undervisade så.
- Maria Johansson: Jag tänkte inte till. Vad är det historieundervisningen ska handla om? Vad är det i den här historiska berättelsen som mina elever borde möta? Och jag vet egentligen när jag på riktigt tänkte till. När jag med mina elever på den skola jag jobbade på då, reste till södra Indien.
- Speaker: Eleverna skulle genomföra fältstudier.
- Maria Johansson: Också någon kväll så satt de här eleverna och pratade med sina indiska tolkar. Och då vet jag att jag kände att "Oj", var väldigt eurocentrisk. Det var ett sådant tydligt Europaperspektiv. De var så tydligt inbäddade i hela idén om den västerländska framgångsberättelsen. Och de visste också så väldigt lite om globala förbindelser och om nätverk och om hur våra historier har varit sammanlänkade. Man kunde inte riktigt se vilken roll andra delar av världen än den europeiska skulle kunna ha haft i historien. Så att jag kände nästan att, nej, men oj, det här är lite jobbigt att det är den historieundervisningen jag har givit dem för att de har liksom ingen bra grund för att möta andra människor.
- Amanda Glans: Är det så konstigt om historieundervisningen utgår från liksom den platsen vi befinner oss?
- Maria Johansson: Nej, det tror jag inte alls. Jag tror verkligen att den måste göra det och vi behöver nog en sammanhållen berättelse. Men det är bara det att den berättelse som var relevant en gång i tiden, när historieundervisningen fick sin roll på svenska skolschemat. Den berättelsen är inte längre relevant för samhället ser inte ut på samma sätt. Och målen är annorlunda.

- Speaker: Som ingångsperspektiv i sin forskning har Maria Johansson skolans värdegrund och det demokratiska uppdraget som skolan har.
- Hugo Wester: Rasism och främlingsfientlighet, det är ju oförenligt med skolans värdegrund.
- Speaker: Hugo Wester på Skolverket.
- Hugo Wester: Det är oförenligt med principer om demokrati och mänskliga rättigheter.
- Speaker: Skolan har ett demokratiskt uppdrag som till och med står inskrivet i lagen.
- Hugo Wester: Det är det som vi måste arbeta med för att barn och elever ska få likvärdiga möjligheter att lära och utvecklas i förskolan och skolan.
- Maria Johansson: Men jag har nog någon historiebok. Hoppas det i alla fall.
- Speaker: Vi går och hämtar en historiebok för att titta på hur historieundervisningen traditionellt är upplagd.
- Maria Johansson: Innehållsförteckningarna ser ut som de gör. Ett litet stycke om forntiden.
- Speaker: Maria Johansson menar att den traditionella historieundervisningen som skrevs in i läroplanen i mitten av 1900-talet, främst handlar om att fostra oss till goda medborgare.
- Maria Johansson: Och sen så är man i antiken med grekernas värld och romerska riket, medeltiden.
- Speaker: Perspektivet är ofta svenskt och eurocentriskt.
- Maria Johansson: Ideologier, nationalism, imperialismen.
- Speaker: Maria menar att det ofta är en berättelse som kan exkludera andra berättelser.
- Maria Johansson: Här dyker nya världen upp. Nya världen och nya tider som då också handlar om att Europa upptäcker världen och det är där man första gången brukar träffa på begrepp som kulturmöten.
- Speaker: Maria menar att ett annat problem med den traditionella historieundervisningen är sättet som läroböckerna ofta presenterar kulturer. Att kulturer är åtskilda och oföränderliga. Att kulturmöten är undantaget i stället för regeln. Och ofta när kulturmöten får bli en del i den historiska berättelsen så är det i samband med konflikter och krig.
- Maria Johansson: Jag hade en grupp elever som jag mötte på en högstadieskola i min forskning då, som hade rätt svårt att fundera över det där med kulturmöten. De visste att de höll på med kulturmöten, det var lite det som undervisningen handlade om just då. Men de gjorde det genom att de tittade på det som i den här boken heter Europa upptäcker världen. Det vill säga upptäcktsfärden och när européerna tar sig till den amerikanska kontinenten. Och det är klart att ur ett kulturmötesperspektiv så kan man säga att det resulterade ju i att indianerna blev utrotade. Eller i stor utsträckning så blev ursprungsbefolkningen i alla fall ordentligt decimerad. Och i det perspektivet så kan man tänka att vad ska man

dra för slutsats som 13-åring, när man möter den här historieundervisningen. Och det här är första gången som begreppet kulturmöten dyker upp. Det är väl att kulturmöten är problematiskt. Kulturmöten kan leda till utrotning och till krig och förstörelse.

Speaker: När historieundervisningen är kategoriserad utifrån nationalstaters historia, så menar Maria att man missar vikten av migration och kulturmöten.

Maria Johansson: Och i själva verket så är det väl så att människors migrationer är normaltillståndet och inte undantaget. Och om historieböckerna och historieundervisningen inte ser det så får vi en bild med oss som inte hjälper oss i att förstå dagens samhälle.

Speaker: Mycket i Maria Johanssons forskning handlar om att tänka till vilken historisk berättelse det är som berättas, och att vidga den.

Maria Johansson: Om man då tänker att jag måste lägga till det här och göra det på ett separat sätt, jag läser det precis som jag läser det jag gör i vanliga fall, då blir det nog trångt.

Speaker: Det kan vara svårt. Det kan också vara enkelt.

Maria Johansson: Kan vi organisera på ett annat sätt? Kan vi hitta bra exempel som gör att berättelsen blir annorlunda? Att den blir vidgad, breddad, tar upp andra perspektiv redan från början.

Speaker: Som att till exempel ändra startpunkt eller slutpunkt i den historiska berättelsen.

Maria Johansson: Jag vet att min lärare som jag hade i mitt forskningsprojekt, när han undervisade om andra världskriget så gjorde han det enkla, att han bara funderade på startdatum och slutdatum. Alla elever som satt i den här klassen, det var en årskurs 2 på gymnasiet, de visste att andra världskriget pågick mellan 1939 och 1945. Och det börjar med att Tyskland anfaller Polen och det slutar med att USA släpper atombomber över Japan. Det är liksom den ram som alla har. Men då frågade han "Är det så då? Vad händer om vi istället lägger startåret 1937 med kriget i Asien.

Speaker: Det andra kinesisk-japanska kriget, som det kallas, började 7 juli 1937 med att Japan anföll Kina.

Maria Johansson: Och det kriget är absolut en del av andra världskriget och det är helt rimligt att säga att andra världskriget börjar 1937, men då får vi en annan berättelse. Vi får en geografisk förskjutning. Asien blir plötsligt viktigare och Europa blir lite decentrerat. Europa blir inte på samma sätt centrum som det har brukat vara. Nästa fråga är "Kan vi till och med säga att det börjar 1935, för då har vi det som händer i Abessinien i Afrika".

Speaker: Andra italiensk-abessinska kriget var ett kolonialkrig som pågick oktober 1935 – maj 1936, när Italien ockuperade Abessinien som i dag heter Etiopien.

Maria Johansson: Som absolut också är en del av andra världskriget. Och vad händer då, då har vi plötsligt inkluderat hela världen om vi lägger startåret 1935. Som lärare så

handlar det ganska mycket om att hitta de där kraftfulla exemplen. De exempel som kan ändra lite på den syn på den berättelsen man har med sig.

De eleverna fick kunskaper om något som de inte visste. De fick reda på mer än vad de brukar få reda på. Deras berättelse om andra världskriget blev större, den blev breddad, den blev vidgad och den innehöll betydligt fler historiska områden. Det blev en global historia.

Speaker: Ett annat sätt att ändra den historiska berättelsen är att använda nuet som en ingång till historien. Maria Johansson tar ett exempel från undervisningen om första världskriget.

Maria Johansson: Ganska mycket som har hänt i Mellanöstern under efterkrigstiden och över huvud taget, har faktiskt med första världskriget att göra. Så när vi skulle undervisa om det här, då valde vi att börja i Mellanöstern. Vi valde att börja i Mesopotamien, det skulle vara deras mentala ingång till att lära sig om första världskriget. För att det blir mer relevant som historisk förklaring för det samhälle som vi lever i i dag. Historien skriver sig inte självt. Av allt det som finns i det förflutna så är det bara några saker som blir historia. Och hur historien berättas, vad som konstrueras som början och slut. Vilken geografisk utgångspunkt man tar, det är inte godtyckligt. Det finns en orsak. Det säger någonting om varför vi har valt att beskriva det på det sättet vi har gjort.

Speaker: Maria Johanssons forskningsprojekt heter historieundervisning och interkulturell kompetens. Och Maria jobbade tätt tillsammans med två lärare.

Maria Johansson: En liten forskningscirkel där vi diskuterade historieundervisning och olika interkulturella perspektiv på historieundervisning och så där.

Speaker: En lärare på högstadiet och en på gymnasiet.

Maria Johansson: Så småningom så började de planera undervisning.

Speaker: Sen var Maria med och observerade de här förändrade historieelektionerna.

Maria Johansson: Och det tror jag kanske var bland det viktigaste av det som gjordes i klassrummet, en viktig insikt, vilken kraft det kunde ha när eleverna fick börja fundera över den berättelse de brukade möta.

Speaker: Forskningsprojektet är till skillnad från en hel del annan forskning i ämnet en klassrumsbaserad forskning. Maria Johansson ville vara med när eleverna mötte själva historieundervisningen.

Maria Johansson: Alltså, elever har framför allt tyckt att det har varit saker som de inte har vetat. De har varit ganska, de har sugit åt sig "Oj, vad är det här? Det här kände jag inte till", och "Varför har vi inte fått reda på det här?"

Speaker: När eleverna mötte de här andra berättelserna så fick de syn, inte bara på historien utan även på sig själva.

Maria Johansson: Då fick eleverna i det här klassrummet väldigt mycket använda någon slags metarefleksion, så de fick fundera lite över både varför saker och ting såg ut som det gjorde i den historia de studerade. Men också hur deras egen

historieundervisning såg ut. För då kunde de vända blicken mot den västerländska historieskrivningen men också mot sin egen historieundervisning. Och fundera lite på det och också fundera över "Vad spelar det för roll då?"

- Speaker: I sina observationer av historielektionerna så är det just de minnena hon tar med sig mest.
- Maria Johansson: Jag tycker att det är bland det mest fantastiska, när jag har varit ute och lyssnat i klasserna, när elever faktiskt tänker till när det gäller just den historiska berättelsen och innehållet. I en årskurs 8 som jag var och lyssnade på så hade de hållit på med transatlantiska slavhandeln, och så kom man in på det faktum att Sverige också hade slavar och att Sverige hade en slavfart och att Sverige var delaktiga i slavhandeln. Och då var det en elev som sa "Men du", sa hon till sin lärare "varför tog vi inte upp det här om den här svenska slavfarten när vi läste om Drottning Kristina? Borde vi inte tagit upp den när vi pratade om den svenska stormaktstiden?" Och det är klart att då blir det ju, tänker jag, riktigt intressant. "För att det är väl där det hör hemma. Varför tog vi inte upp det då, för det ger ju en annan bild av den svenska stormaktstiden."
- Amanda Glans: Fick eleverna färdigheter eller lärde de sig saker i den här typen av historieundervisning som de inte lärde sig av mer traditionell?
- Maria Johansson: Det tror jag att de gjorde. Och jag tror faktiskt att de gjorde det väldigt mycket för att man jobbade just med självreflektion och för att fundera över det de lärde sig. Och det tror jag var jätteviktigt.
- Speaker: Eleverna fick olika övningar som var kopplade till nutidsaktuella frågor.
- Maria Johansson: När den här undersökningen gjordes, det hade varit en folkomröstning i Schweiz då man skulle förbjuda minareter i moskébyggen. Och då fick de här eleverna fundera på om de hade någon nytta av det de just hade läst om Weimarrepubliken och Tyskland för att kunna försöka, inte förklara det som hände i Schweiz, men kan det hjälpa oss att ställa frågor om sådant vi skulle behöva veta nu för att kunna förstå det här.
- Speaker: Och det visade sig att just det var viktigt. Att få öva.
- Maria Johansson: För det är inte någonting som man kanske har med sig. Det är inte så enkelt att vi får kunskaper om det förflutna och så använder vi dem spontant för att förstå framtiden, så enkelt kanske det inte fungerar. Vi kanske också behöver öva på att göra reflekterade uttalande och fundera på hur det kan tänkas hänga ihop.
- Amanda Glans: (0,15,37) tänker att nu ska vi ha mer mångkulturell undervisning. Har du stött på fallgropar i hur det har gjorts?
- Maria Johansson: Mm. Dels så är det ju lätt hänt att man gör det till ett tema. Man gör en temadag och man gör en temavecka, eller man gör det till ett tillägg. Och jag tror att egentligen det viktigaste man kan göra det är att förändra ramberättelsen, att förändra grunderna. Det finns sådana här klassiska exempel med temadagar. Det finns "Black History Month" som är en idé i USA

då man ägnar en tid åt att just studera "black history". Men att peka ut en grupp och så bestämma att nu håller vi på med det här som ett tillägg, som en isolerad ö – men så påverkar man inte den stora merparten av undervisningen. Det är väl nästan den största fallgropen, att det blir ett isolerat påhäng.

Amanda Glans:

Varför är det fel och dumt?

Maria Johansson:

För att det kanske egentligen bara förstärker själva grundberättelsen. Då är det så att det finns något som är det normala, det traditionella, som det alltid handlar om. Och sen så genom att lyfta fram något annat som ett undantag så bekräftar man egentligen bara den andra bilden. Jag ska inte säga att det är fel att titta på någonting som man inte brukar göra, det är väl bra om man lyfter in det. Men det har starkare kraft om man förändrar hela upplägget. Om man låter det bli en naturlig del än om man gör det till ett tillägg.

Amanda Glans:

Den här typen av interkulturell historieundervisning i skolan, påverkar den på något sätt elevernas tolerans? Antirasism, rasism. Har den någon sådan plats i skolan?

Maria Johansson:

Ja, det tror jag. Jag tror inte att vi kan tänka som historielärare så här att, jag ska undervisa om historia för att hindra eleverna från att bli rasister. I alla fall inte just med den här historieundervisningen. Men jag tänker att en sådan här historieundervisning som vi pratar om när vi pratar om en interkulturell historieundervisning, den går väl kanske lite vidare och handlar egentligen om att förändra synsättet på hur historien har sett ut. Att förstå att det har varit en dynamisk berättelse. Det har handlat mycket om migration och kulturmöten. Det har inte varit bara den berättelsen som man ofta möter som handlar om nationalstater, som handlar om enhetliga grupper. Utan det har varit en öppnare berättelse och med de kunskaperna så kan vi få andra historiska förklaringar som kan hjälpa elever att tolka det som händer i samtiden. Och då tror jag att man har en annan beredskap att hantera olikhet och att hantera skillnader för att vi har sett hur det har fungerat i historien.

Amanda Glans:

Vad för slutsatser kom du fram till genom forskningen?

Maria Johansson:

Ja, men egentligen så kom vi väl fram till att det fanns mycket att vinna på att kombinera historia och interkulturellt tänkande. Historia hade verkligen ett bidrag. Men att det väl kanske också är svårt. Det finns fällor man kan gå i. Alltså, det är lätt att det blir värdegrundshistoria, att det handlar om att tycka rätt och fel. Att det handlar om att skapa vissa värderingar hos eleverna. Och det är egentligen inte historieämnets styrka, utan det behöver också bli historia. Vi behöver ner och gå in i det förflutna. Att vrida och vända på det och att leta efter de historiska förklaringarna. Och inte alldeles för snabbt komma fram till vad man ska tycka i dag.

Amanda Glans:

Har du mött kritik? Alltså, när du har försökt förändra historieundervisningen.

Maria Johansson:

En kritik som man kan ha, det är ju att det kan bli värdegrundshistoria. Det kan bli väldigt politiskt korrekt. Alltså, vad är det här? Ska historieundervisningen inte bara kunna få vara historieundervisning? Att tänka sig att man lägger på de här interkulturella perspektiven. Då kanske det är så här att vi gör för mycket våld på den historiska berättelsen och så använder vi den för andra

syften. För politiska syften för att vi vill att det mångkulturella samhället ska fungera. Den kritiken kan man ju få.

Amanda Glans: Och vad svarar du på den?

Maria Johansson: Så här, jag tror inte att historieundervisningen ska bli politisk korrekt, det är inte målet. Och det finns en fara, jag tycker att den faran får man erkänna, det finns en fara att man hamnar för mycket för snabbt i värderingarna. Så den kritiken är på sätt och vis relevant. Den är på sätt och vis riktig – att det är en fara. Men det betyder inte att vi därmed ska säga att vi ska strunta i de här frågorna. Istället så handlar det ju om att försöka se vad som är historieämnets potential i det här. Och jag tror att den potentialen är jättestor. Alltså, vår samtid är med nödvändighet mångkulturell. Vår samtid ser ut som den gör. Och det är också så att de delar som vi pekar ut som migrationer och kulturmöten som centrala inslag, det är inte några påhitt. Utan det har varit grundläggande mönster i människans historia. Och om man då anser att det är politiskt korrekt, så är det väl det, men tar man historien på allvar så kommer man att undersöka de här perspektiven också.

Vi behöver inte omvända eleverna, det är inte riktigt det vi behöver göra. Men vi behöver åtminstone bråka med historieböckernas världsbild, med de historiska berättelserna. Med elevernas världsbild, med historieundervisningen. Att ifrågasätta den egna historieundervisningen. Att då och då våga fråga eleverna hurdan historieundervisningen ser ut som de själva får.

-

Speaker: Du har hört en del i podserien Prata rasism.

Okänd röst: Antingen blir alla rasister då, som du säger, eller så blir ingen rasist. Eller hur ska vi kunna avgränsa?

Okänd röst: Ibland så kan jag tänka att vi skulle kunna komma längre om vi faktiskt kan acceptera det. Det här kommer att finnas men vi kan göra saker för att minimera det. Vi kan inte bli av med det, men vi kan minimera det.

-

Speaker: Du hittar dem på Forum för levande historias hemsida www.levandehistoria.se, och jag som gör de här samtalen heter Amanda Glans.